

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

de fouten op en beschrijft ook Freuds prachtige reactie op het stuk (brief van 7 juli 1907, Freud aan Abraham). De eerste fout was dat Abraham de rol van de fantasie nog niet onderkende, daarmee de feiten genoemd in de anamnese meteen voor echt gebeurde feiten leek aan te zien zonder te beseffen dat er mogelijk dekherinneringen of door de fantasie gevormde herinneringen werden meegedeeld. Abraham was niet de enige beginner die dat deed, ook Jung had daar in 1907 last van. Freuds theorie was moeilijk meteen te vatten.

De tweede fout was dat Abrahams artikel onderscheid maakte tussen normaal en abnormaal. Het onbewust opzoeken van het trauma zou duiden op een abnormale constitutie, terwijl Freud de seksuele constitutie met daarin ook, in de kiem, allerlei pathologische verschijnselen, aan alle kinderen toeschreef.

May schrijft dat de wijze waarop Abraham de nadruk legt op het abnormale haar onaangenaam treft. Ze mist de tolerantie van Freuds uitingen. Naar haar idee zijn er twee analytische houdingen. Een onderverdeling die nog boven de analytische scholen staat. Er zijn diegenen, die verbitterd beschuldigen en bijvoorbeeld tegenover patiënten en collega's een houding hebben van 'Houd de dief' en diegenen die nadenkend hun gedachten laten gaan over hetgeen zich afspeelt — waarbij in een analytisch proces beide kunnen voorkomen. Dit — heel herkenbare — onderscheid maakt zij dan ook tussen Abraham en Freud. Abraham als agressieve veroordeelaar en Freud als nadenkend. Het vreemde is dat May daarmee plotseling zelf aan het veroordelen slaat. Hoewel ze zich tegelijkertijd de vraag stelt of het unfair is. Ik denk wel dat het unfair is.

Het is een algemene beginnerskwaal om te snel oorzaak en gevolg te zien. Abraham wordt in zijn latere geschriften veel genuanceerder en Freud kon er in zijn vroege geschriften ook wat van — zie bijvoorbeeld de koppeling masturbatie-neurasthenie uit

1898. Daarmee blijft het verschil in schrijven tussen Abraham en Freud wel een heel interessant onderwerp. Abrahams stukken zijn een wonder van compactheid en helderheid, terwijl Freuds stukken altijd een ruimte voor verder denken en interpretatie lijken te scheppen.

Concluderend: een interessant en gevalueerd *Jahrbuch* dat echter te weinig recht doet aan Karl Abraham.

Seks en groep

Bespreking van

Morris Nitsun (2006). *The group as an object of desire — Exploring sexuality in group therapy*. Londen/New York: Routledge.

ISBN 978 1 58391 872 2, 305 pp., £ 19,99

GUY VERBRUGGEN

Nitsun geeft met zijn nieuwe boek ook zijn eigen reisweg aan als groepspsychotherapeut en schrijver: van relatief pessimist, bezig met destructieve krachten in de groep (*The anti-group*, 1996) naar een groter optimisme, met meer ruimte voor verlangen en seksualiteit.

The group as an object of desire gaat over de elementen die van een groep een levendige en intensieve ervaring maken, maar ook over het verborgen discours, over het feit dat groepstherapie vaak nog minder dan individuele therapie ruimte laat voor een vrij spreken over seks. De paradoxale situatie in groepstherapie maakt dat men zeer dicht bij elkaar komt, maar geen seksuele gevoelens mag toelaten. Deze marginalisatie weerspiegelt de klassieke sociale beperkingen rond dit onderwerp: taboes en schaamte, vrees voor blootstelling of grensoverschrijding.

Nitsun illustreert met voorbeelden hoe belangrijk de patiënten intieme verhaal voor de groepstherapie kan zijn, hoezeer

het blijven zwijgen erover kan leiden tot collusies, complicaties en transgressies. Zijn voorbeelden zijn klinisch, levendig en sterk, raken thema's als verborgen relaties, incest en homoseksualiteit tot in hun ziel. Zijn inleidende en algemene beschouwingen vind ik daarentegen vaag en soms weinig relevant.

Ik zou dit boek — zeker vanwege de talrijke uitgewerkte voorbeelden — willen aanbevelen aan alle groepstherapeuten die worstelen met de plaats van seks in de groep. En doen we dat niet allemaal?

Literatuur

NITSUN, M. (1996). *The anti-group — Destructive forces in the group and their creative potential*. Londen: Routledge.

Concurreren of samenwerken?

Bespreking van

David M. Black (2006). *Psychoanalysis and religion in the 21st century — Competitors or collaborators?* Londen/New York: Routledge.

ISBN 978 0 415 37943 4, 278 pp., £ 55,-

HARRY STROEKEN

Wat kunnen wij winnen bij een gesprek tussen psychoanalyse en godsdienst?, luidt de vraag op het omslag van *Psychoanalysis and religion in the 21st century*. Gewoonlijk gaan publicaties over dit thema uit van theologische zijde, maar dit boek verscheen in de reeks van het London Institute of Psychoanalysis. Dat wijst op een ontwikkeling: er bestaat blijkbaar belangstelling voor het onderwerp in psychoanalytische kringen en voor de uitgever kan het commercieel interessant zijn. Black, de redacteur, levert een breed spectrum van onderwerpen. Hijzelf bespreekt de «contemplatieve positie» in

dezelfde zin als de depressieve of de paranoïde-schizoïde positie; ze wordt voor alles gekenmerkt door tolerantie voor frustratie, angst en consternatie en de bereidheid tot beschouwen eerder dan tot handelen. Britton biedt een studie over het Bijbelboek Job die eindigt met «Waar Boven-Ik was moet Ik komen» (p. 95). David Millar heeft het over *A Christmas carol* van Dickens. Frosh schrijft over psychoanalyse en jodendom in seculiere en religieuze zin; Epstein gaat in op de verhouding tussen boeddhisme en psychoanalyse, vooral in het werk van Winnicott; een ander bespreekt psychoanalyse en de Vedanta in het hindoeïsme. Yoga en de vergelijking tussen zen, meditatie en vrije associatie ontbreken niet. Bion (met name zijn O) en de Italiaanse analyticus Matte Blanco passeren de revue. Freuds negatieve houding tegenover godsdienst wordt in verband gebracht met zijn getroebleerde relatie met zijn moeder (p. 135 e.v.). De besproken onderwerpen bestrijken een breed gebied en de auteurs verschillen soms radicaal van mening. Het is ondoenlijk deze substantiële bundel samen te vatten en de verschillende auteurs recht te doen. Ik zal slechts enige inhoudelijke reflecties bijeenzetten die ik gedeeltelijk aan dit boek ontleen.

Freud was een Joodse stoïcijn. Hij stelde geloof en wetenschap tegenover elkaar: het eerste is een oncontroleerbare illusie, het tweede kan tastbare resultaten laten zien. Het eerste probeert dingen magisch naar zijn hand te zetten en ziet wensen aan voor realiteit. Wetenschap legt zich neer bij de menselijke hulpeloosheid. «Critici volharden in de gewoonte om een mens die openlijk uitkomt voor zijn gevoel van menselijke nietigheid en onmacht tegenover de hele wereld, «diep religieus» te noemen, hoewel niet dit gevoel de kern van religiositeit vormt, maar eerst de volgende stap, de reactie erop, die tegen dit gevoel een remedie zoekt. Wie niet verder gaat, wie deemoedig genoeg neemt met de onbeduidende rol van de mens in de grote wereld, is juist in de waarste zin van het woord